

Пушкар О. А.,
кандидат юридичних наук,
докторант Державного податкового університету
<https://orcid.org/0009-0007-4194-1754>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРИЙНЯТТЮ ПРОПОЗИЦІЙ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

INTERNATIONAL LEGAL PRINCIPLES AGAINST THE ACCEPTANCE OF AN OFFICIAL OFFICER'S OFFICE

Стаття присвячена дослідженню міжнародно-правових засад запобігання прийняттю незаконної пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди службовими особами. Автором обґрунтовано, що корупція в сучасному глобалізованому світі є серйозним викликом для забезпечення верховенства права, ефективного функціонування державних інституцій та міжнародної безпеки. У зв'язку з цим наголошено, що міжнародне співтовариство розробило низку нормативно-правових актів, спрямованих на уніфікацію підходів до боротьби з корупційними правопорушеннями.

У статті проаналізовано ключові міжнародно-правові документи, такі як Конвенція ООН проти корупції (2003 р.), Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.) та Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (1999 р.).

Особлива увага у статті приділяється дослідженню механізмів взаємодії держав у питаннях протидії корупційним правопорушенням, зокрема, через екстрадицію, надання правової допомоги та спільне розслідування. Вивчено роль міжнародних організацій, таких як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), у формуванні стандартів запобігання корупції у сфері державної служби.

Також автором розглянуто національні зобов'язання держав-учасниць міжнародних конвенцій щодо імплементації їх положень у внутрішнє законодавство. Звернено увагу на проблеми гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема, у контексті правозастосовної практики.

У підсумку на підставі проведеного науково-правового аналізу автор обґрунтовує, що міжнародно-правові інструменти є ключовим елементом глобальної системи протидії корупції. Разом із цим зазначається, що ефективність їх реалізації значною мірою залежить від політичної волі, рівня правосвідомості та спроможності держав забезпечувати належний контроль за діяльністю службових осіб.

Ключові слова: міжнародно-правові засади, міжнародно-правові акти, протидія, неправомірна вигода, службова особа.

The article is devoted to the study of international legal principles for counteracting the acceptance of an illegal offer, promise or receipt of an improper benefit by officials. The author substantiates that corruption in the modern globalized world is a serious challenge to ensuring the rule of law, the effective functioning of state institutions and international security. In this regard, it is emphasized that the international community has developed a number of regulatory and legal acts aimed at unifying approaches to combating corruption offenses.

The article analyzes key international legal documents, such as the UN Convention against Corruption (2003), the Council of Europe Criminal Convention on Combating Corruption (1999) and the Civil Convention on Combating Corruption (1999).

The article pays special attention to the study of mechanisms for state interaction in combating corruption offenses, in particular, through extradition, legal assistance and joint investigation. The role of international organizations, such as the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), in the formation of standards for preventing corruption in the civil service is studied.

The author also considers the national obligations of states-participants of international conventions to implement their provisions into domestic legislation. Attention is drawn to the problems of harmonizing national legislation with international standards, in particular, in the context of law enforcement practice.

As a result, based on the conducted scientific and legal analysis, the author substantiates that international legal instruments are a key element of the global system for combating corruption. At the same time, it is noted that the effec-

tiveness of their implementation largely depends on the political will, the level of legal awareness and the ability of states to ensure proper control over the activities of officials.

Key words: *international legal principles, international legal acts, counteraction, unlawful benefit, official.*

Постановка проблеми. Корупція є одним із найсерйозніших викликів сучасності, що підриває ефективність державного управління, порушує принципи справедливості та завдає значних економічних і соціальних втрат. Особливу небезпеку становлять корупційні правопорушення, пов'язані з прийняттям незаконної пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди службовими особами, оскільки вони підривають довіру громадян до органів влади. В умовах глобалізації проблема корупції виходить за межі окремих держав, вимагаючи скоординованих міжнародних зусиль для її ефективного подолання.

Актуальність теми обумовлена зростанням ролі міжнародно-правових механізмів у протидії корупції, а також необхідністю адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів. У цьому контексті аналіз міжнародно-правових засад протидії зазначеним корупційним правопорушенням є важливим для формування ефективних підходів до запобігання та притягнення до відповідальності винних осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти міжнародно-правових засад запобігання вчиненню корупційних правопорушень досліджували такі науковці, як М. Б. Желік, Д. Ю. Кондратов, М. О. Комарницька, Т. Сергєєва, К. В. Юртаєва та ін. Разом з тим, огляд наукових праць цих науковців та інших наукових досліджень у цій сфері показує, що в межах проблематики міжнародно-правових засад протидії прийняттю незаконної пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами залишаються низка недосліджених питань, які потребують подальшого аналізу. Зокрема, це стосується відмінності у визначенні понять, оскільки хоча міжнародні конвенції встановлюють загальні визначення «неправомірної вигоди» та пов'язаних із нею дій, проте, існують суттєві розбіжності в їх інтерпретації на національному рівні. Залишаються невирішеними питання гармонізації цих понять та їхнього адаптування до правових систем держав. Крім того, багато держав стикаються з проблемами ефективного

впровадження міжнародних зобов'язань у своє національне законодавство. Недостатньо досліджено, які фактори впливають на ефективність цього процесу, зокрема у країнах із слабкими інституціями.

Постановка завдання. Метою цієї статті є проведення аналізу міжнародно-правових засад протидії прийняттю незаконної пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами, визначення їхньої ефективності та шляхів удосконалення для гармонізації із сучасними викликами у сфері боротьби з корупцією. Для реалізації цієї мети у статті виконані такі завдання: 1) досліджений зміст основних міжнародних нормативно-правових актів, таких як Конвенція ООН проти корупції, Кримінальна конвенція Ради Європи та інші, з акцентом на положення, що стосуються відповідальності за корупційні злочини службових осіб; 2) вивчено існуючі механізми міжнародної співпраці у боротьбі з корупцією, включаючи екстрадицію, спільні розслідування, надання правової допомоги, та оцінити їхню ефективність; 3) проаналізовано проблеми впровадження міжнародних стандартів у національне законодавство, визначити бар'єри та запропонувати рекомендації щодо їх подолання, враховуючи правові, інституційні та соціокультурні аспекти.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-правові засади протидії корупційним правопорушенням, включаючи правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1], в сучасних умовах глобалізації не можуть бути достатньо ефективними без міжнародного співробітництва.

Як вірно зазначають з цього приводу деякі науковці, актуальними напрямками розвитку кримінального права України стало посилення в ньому ролі міжнародного права, ускладнення взаємозв'язків між міжнародним і кримінальним правом, вирішення проблем узгодженості КК України із положеннями міжнародних договорів, які ратифіковано Україною [2, с. 26].

Вказаний принцип міжнародно-правової взаємодії у сфері запобігання корупції закла-

дений у ст. ст. 70–73 Закону України «Про запобігання корупції» та охоплює такі основні напрями:

1) виконання міжнародних зобов'язань – Україна зобов'язана виконувати положення міжнародних договорів у сфері запобігання корупції, включаючи Конвенцію ООН проти корупції, Кримінальну конвенцію Ради Європи та інші міжнародні акти та забезпечити узгодженість національного законодавства з міжнародними стандартами та рекомендаціями;

2) співпраця з міжнародними організаціями, що включає активну співпрацю з організаціями, такими як GRECO, ООН, ОЕСР, ЄС, з метою виконання антикорупційних програм та участі у моніторингових заходах, а також проведення спільних заходів, тренінгів, семінарів для вдосконалення антикорупційної політики;

3) обмін інформацією та досвідом з іншими державами щодо методів запобігання, виявлення і розслідування корупційних правопорушень, спільне дослідження найкращих практик і впровадження їх у національну практику;

4) участь у міжнародних програмах технічної допомоги, грантових проєктах, спрямованих на зміцнення інституційного потенціалу України в антикорупційній сфері, використання міжнародної підтримки для вдосконалення електронних систем декларування, прозорості державних закупівель тощо;

5) налагодження співпраці з іншими державами щодо міжнародної правової допомоги у розслідуванні корупційних злочинів, передачі засуджених осіб, арешту та конфіскації активів, отриманих злочинним шляхом; використання міжнародних механізмів екстрадиції для притягнення до відповідальності осіб, причетних до корупції;

6) моніторинг та імплементація міжнародних рекомендацій, забезпечення виконання рекомендацій GRECO, ООН та інших міжнародних організацій для підвищення ефективності антикорупційної політики; постійний моніторинг прогресу України у сфері запобігання корупції [3].

З огляду на вимоги щодо міжнародного співробітництва у сфері запобігання корупції та зважаючи на те, що сучасні корупційні механізми стають дедалі складнішими та досконалішими, міжнародне співтовариство розроби-

ло та прийняло низку міжнародних конвенцій у цій сфері. Деякі з них ратифіковані Україною, яка таким чином прийняла на себе зобов'язання щодо налагодження міжнародної взаємодії та приведення свого законодавства у відповідність до вимог відповідних міжнародних актів.

До найбільш важливих міжнародних конвенцій у сфері запобігання та протидії корупції, що ратифіковані Україною, відносяться наступні.

Конвенція ООН проти корупції (UNCAC, 2003) – ратифікована із заявами Законом № 251-V (251-16) від 18.10.2006 [4], яка визначає неправомірну вигоду як ключовий елемент корупційних злочинів, встановлює обов'язок держав-учасниць криміналізувати прийняття, пропозицію чи одержання неправомірної вигоди службовими особами, а також містить положення щодо запобігання корупції через впровадження кодексів поведінки, моніторингу діяльності посадових осіб та прозорості у сфері публічних фінансів. Крім того, ця Конвенція заохочує створення незалежних органів для боротьби з корупцією та проведення антикорупційної освіти.

У науковій літературі наголошується, що завдяки імплементації Конвенції ООН проти корупції 2003 р. до законодавства України про кримінальну відповідальність було криміналізовано низку нових корупційних правопорушень, посилено міжнародне співробітництво у сфері протидії проявам корупції, покращено співробітництво з іншими державами у цій сфері, а також створені умови для заохочення чесності, відповідальності для належного виконання своїх обов'язків державними службовцями і службовими особами юридичних осіб приватного права, управління справами й розпорядження державним майном та майном підприємств, установ і організацій [5, с. 128].

Ще одним вагомим міжнародним актом у сфері протидії корупції є Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999), яку ратифіковано із заявою Законом № 252-V (252-16) від 18.10.2006 [6]. Ця Конвенція передбачає криміналізацію активного та пасивного хабарництва, включаючи прийняття неправомірної вигоди службовими особами; також вимагає від держав забезпечення ефективних, пропорційних і стримувальних санкцій

за корупційні злочини; містить норми про міжнародну співпрацю в питаннях розслідування, екстрадиції та правової допомоги. Окрім того, у Конвенції значна увага приділяється розробці превентивних заходів, таких як контроль за фінансовими операціями та захист викривачів корупції.

В аспекті цього дослідження також варто згадати Цивільну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS № 174, 1999 р.), що ратифікована Законом № 2476-IV (2476-15) від 16.03.2005, та яка акцентує увагу на цивільно-правових аспектах боротьби з корупцією, зокрема, на відшкодуванні шкоди, завданої корупційними діями. Її положення орієнтовані на захист прав постраждалих та підвищення відповідальності за корупційні правопорушення [7].

Конвенція зобов'язує держави співпрацювати у питаннях розслідування, обміну інформацією та надання правової допомоги у справах, пов'язаних із корупцією. Україна як учасниця Конвенції повинна впроваджувати її положення у своє законодавство, забезпечуючи ефективний захист постраждалих від корупції та створюючи умови для прозорого і відповідального державного управління. Документ доповнює каральні норми кримінального права, підкреслюючи важливість цивільно-правових засобів протидії корупції та забезпечення відшкодування шкоди.

Одним із показових напрямків імплементації положень цих міжнародних актів стала диференціація законодавцем кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за спеціальним суб'єктом [8, с. 139].

Між тим, важливо зазначити, що міжнародно-правовий підхід до визначення поняття «неправомірної вигоди», покладений в Україні в основу корупційного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 368 КК України, дещо відрізняється.

Зокрема, у міжнародних антикорупційних конвенціях, таких як Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) та Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, поняття неправомірної вигоди не має універсального визначення, але описується через характеристики та контекст застосування.

Конвенція ООН проти корупції (UNCAC, 2003) [4] не дає прямого визначення «неправомірної вигоди», але передбачає її як будь-який неправомірний дар, обіцянку, послугу чи перевагу, яка пропонується, дається, приймається або вимагається для того, щоб вплинути на дії службової особи. Включає матеріальні (гроші, майно) і нематеріальні (послуги, привілеї) форми вигоди.

У статтях 15–16 описуються дії, пов'язані з пропонуванням або отриманням неправомірної вигоди, як злочин, що порушує доброчесність службових обов'язків.

Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999) [6] також не містить чіткого визначення поняття «неправомірної вигоди». У статтях 2–3 наголошується на криміналізації активного та пасивного хабарництва, включаючи пропозицію, обіцянку або одержання будь-якої вигоди, яка не є законно передбаченою. Під вигодою маються на увазі як матеріальні (грошові), так і нематеріальні (наприклад, послуги чи інші переваги) блага, що надаються для отримання неправомірного впливу на службовців чи посадових осіб.

Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999) [7] у контексті цивільно-правової відповідальності неправомірна вигода описується як будь-яка форма корупційної поведінки, яка завдає шкоди особам або суспільству в цілому. Акцент робиться на тому, що така вигода є неправомірною, якщо вона сприяє порушенню принципів законності, доброчесності та етичної поведінки.

Таким чином, неправомірна вигода у міжнародно-правовому аспекті охоплює будь-яке благо, яке надається чи отримується незаконно або всупереч етичним нормам. Включає як матеріальні цінності (гроші, подарунки, майно), так і нематеріальні блага (послуги, обіцянки, привілеї). Її ключова характеристика – відсутність законних підстав для отримання чи надання.

Окрім того, деякі науковці, досліджуючи досвід зарубіжних країн у сфері протидії корупційним злочинам, доходять висновку, що в окремих державах також застосовується різний підхід до визначення неправомірної вигоди. У якості прикладу наводиться Кримінальний кодекс Франції, що дає декілька різних

трактувань цього виду кваліфікуючих ознак корупційних злочинів, диференціюючи залежно від розміру, способу отримання, призначення тощо самі склади таких злочинів [9, с. 180].

Таким чином, попри відсутність універсального визначення, всі ці конвенції узгоджуються в тому, що неправомірна вигода є центральним елементом корупційних злочинів, і її форма або характер мають бути охоплені як у національних, так і міжнародних заходах протидії корупції. При цьому, важливо зауважити, що визначення неправомірної вигоди в КК України охоплює матеріальні та нематеріальні блага, що узгоджується із міжнародними стандартами. Водночас, вищезгадані міжнародні конвенції включають положення про відповідальність не лише національних, а й іноземних посадових осіб та приватний сектор, що частково впроваджено в Україні (наприклад, стаття 369-2 КК України). Тобто поняття неправомірної вигоди у КК України в цілому відповідає стандартам, встановленим міжнародними конвенціями, хоча окремі аспекти, як-от розширення відповідальності в приватному секторі або специфічні категорії вигод, можуть вимагати уточнень чи розширення в українському законодавстві.

Загалом, необхідно погодитися з тим, що міжнародний досвід боротьби з корупцією доводить необхідність наявності як превентивних, так і заходів реагування щодо корупціонерів і корупційних схем. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного контролю за рішеннями, які ухвалюються в бюрократичних структурах. Для цього важливо створити дієвий механізм співпраці між державою та громадськістю, зокрема через спільні платформи для взаємодії [10, с. 93].

Висновки. Таким чином, міжнародно-правові засади запобігання прийняттю незаконної пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди службовими особами є важливим елементом глобальної системи боротьби з корупцією. Аналіз основних міжнародних конвенцій, таких як Конвенція ООН проти корупції, Кримінальна та Цивільна конвенції Ради Європи, свідчить про те, що міжнародна спільнота виробила чіткі стандарти щодо криміналізації корупційних правопорушень, запобігання їм та притягнення винних до відповідальності.

Особливого значення набуває гармонізація національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями, що дає змогу державам ефективно протидіяти корупції, зокрема в службовій сфері. Водночас існують виклики, пов'язані з імплементацією цих норм, відмінностями у правових системах, обмеженою ефективністю міжнародного співробітництва у сфері розслідування корупційних злочинів та необхідністю захисту викривачів.

Україна як учасниця основних антикорупційних конвенцій активно працює над удосконаленням свого законодавства та практики у сфері запобігання корупції. Проте подальший прогрес залежить від належного виконання міжнародних рекомендацій, політичної волі, інституційної спроможності та підвищення рівня правосвідомості суспільства.

Ефективна реалізація міжнародно-правових засад запобігання корупції не лише сприятиме зниженню рівня корупції, а й зміцнить довіру громадян до державних інституцій, забезпечить стабільність правової системи та підвищить імідж держави на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення – 17.12.2024).
2. Белєвцова К. О., Кондратов Д. Ю. Міжнародно-правові стандарти протидії корупції: Міжнародна науково-практична конференція на тему «Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду.» (м. Харків, 2019). С. 25–29.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n722> (дата звернення – 17.12.2024).
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення – 17.12.2024).
5. Перепелиця П. О., Юртаєва К. В. Імплементація положень конвенції ООН проти корупції в законодавство України про кримінальну відповідальність. Міжнародна науково-практична конференція на тему «Осо-

близькості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду.» (м. Харків, 2019). С. 127–129.

6. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173): міжнародний документ від 27.01.1999 № ETS173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення – 17.12.2024).

7. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: міжнародний документ від 04.11.1999 № ETS174. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (дата звернення – 17.12.2024).

8. Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика. Дис. ... канд. юр. наук. Львів, 2018. 258 с.

9. Комарницька М. О. Закордонний досвід законодавчої регламентації та практичних аспектів боротьби зі злочинами у сфері прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Т. 31(70). № 3. С. 176–181.

10. Лебедєва Т. О. Міжнародно-правові засади протидії корупційним правопорушенням. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 37. С. 82–84.